

História slovenského travinárstva

Slovenské travinárstvo je úzko späté s jedinou slovenskou Šľachtiteľskou stanicou tráv v Levočských Lúkach, v súčasnosti pracujúcou pod názvom GRAMINEX, s. r. o. Vznik pôvodnej výskumnej a šľachtiteľskej stanice v Levočských Lúkach inicioval akademik Miloslav Maloch zo Štátneho výskumného ústavu poľnohospodárskeho v Košiciach, po jeho presídlení do Spišskej Novej Vsi v roku 1939. Po dlhých rokovaniach a neutešenej situácii v slovenskom lúkarstve a pasienkarstve, došlo k vybudovaniu vhodného pracoviska, ktorým sa stal majer mesta Levoča – Levočské Lúky.

Ing. J. Hric, CSc., Ing. P. Hradiský, GRAMINEX, s. r. o., Levoča

V máji 1941 vysadili v Levočských Lúkach po prvý raz 3 352 kmeňových materských rastlín tráv a ďatelínovín. Pôdny fond pozostával z 34,84 ha pôdy darovanej mestom Levoča pre účely výskumu a šľachtenia a pôdy s výmerou 171,73 ha prenajatej od mesta Levoča na dobu 60 rokov za ročné

nájomné 432 q obilia, resp. finančnú náhradu za obilie.

Stanica až do roku 1962 bola samostatná, s názvom Výskumná a šľachtiteľská stanica. Od roku 1962 sa stala súčasťou VHJ Slovosivo Bratislava. V roku 1977 bola začlenená pod VÚRV Piešťany, a to až do roku

Tab. 1: Odrody vyšľachtené na ŠS Levočské Lúky do roku 2021.

Druh	Odroda	Poznámka
Kostrava červená	Levočská	
	Laroma	trávníková
Kostrava lúčna	Levočská	2n
	Lukana	2n
Kostrava ovčia	Grasina	
Kostrava trsteníkovitá	Lekora	
	Koreta	trávníková
	Levona	trávníková
Kostravec kostravovitý	Lenor	
Kostravec mätonohovitý	Tatran	
Lipnica lúčna	Levočská	
	Lea	trávníková
Lipnica močiarna	Levočská	
Metlica trsnatá	Nova	
Mätonoh jednorodný	Levit	4n
Mätonoh trváci	Metropol	2n
	Pastel	2n
	Marlot	2n, trávníkový
	Tetral	4n
Ovsík obyčajný	Levočský	
	Legan	
Psiarka lúčna	Levočská	
Psinček obrovský	Levočský	
	Polar	
Psinček poplázový	Akcent	
Reznačka laločnatá	Rela	
	Dactyla	
Timotejka lúčna	Levočská	
	Lema	
	Lexanna	
	Timola	
Timotejka uzlatá	Latima	
Trojštet žltkastý	Levočský	
	Horál	
Krmy kel	Tatran	
	Folia	
Fazuľa kníčková	Levočská perla	
Bôb konský	Tatranský	
	Rekord	
Ďatelina lúčna	Podtatranská	

Tab. 2: Vedúci Šľachtiteľskej stanice od vzniku do roku 2021.

Dr. Ing. Maloch
Ing. Tokár
Ing. Černak
Ing. Šikra
Ing. Černanský
Ing. Mokoš
Ing. Seman
Ing. Schwartz
RNDr. Macejková
Ing. Ferko
Ing. Hric, CSc.

1987. V roku 1988 bola opätovne začlenená pod VHJ Slovosivo Bratislava, kam patrila až do jeho zániku v roku 1995.

Obsahová náplň stanice

V prvých rokoch po vzniku stanice sa okrem šľachtenia tráv (18 druhov) začalo so šľachtením ďateliny lúčnej, lucerny, raže ozimnej, bôbu obyčajného a vličieho, šošovice, fazule, ľanu. Neskoršie sa stanica špecializovala na šľachtenie tráv, ďateliny lúčnej a kelu kučeravého.

Z výskumných úloh bol riešený celý rad problémov ako napríklad výskum ochrany proti škodcom a chorobám maku, výskum agrotechniky tráv na semeno, výskum stupňovaných dávok pri vyrovnanom pomere živín v pôde a pri rozličnej agrotechnike bôbu obyčajného, výskum vplyvu mikroelementov na trávy a lucernu, výskum desikačných prostriedkov ďateliny lúčnej. Výskumne resp. i šľachtiteľsky sa pracovalo aj na plodinách netypických pre podtatranskú oblasť, napr. koksagyse, melónových kultúrach a ich vegetatívnej hybridizácii, slnečnici na semeno, viniči, liečivých rastlinách, priadnych plodinách (šua, abutilon) a ryži.

Od roku 1941 boli na stanici odrodové porovnávacie pokusy a výživárske pokusy.

V rámci výskumu sa v rokoch 1967 – 1995 riešili výskumné etapy:

- Nové metódy tvorby východiskového šľachtiteľského materiálu tráv,
- Genetické zdroje tráv a ich tvorba (1981 – 1988),
- Vzdialená hybridizácia tráv medzi rodmi Festuca a Lolium (1981 – 1995),
- Výskum optimálnych dávok dusíka a mikroelementov u perspektívnych druhov tráv v podmienkach závlahy (1979 – 1985),
- Výskumné úlohy v živočíšnej výrobe v rokoch 1952 – 1976
- Kontrola užitočnosti pinzgauského plemena,
- Zušľachťovanie pinzgauského plemena na zvýšenie úrovne tučnosti mlieka,

Škôlky novošľachtenia

Škôlky novošľachtenia

- Výskum organizácie chovu a kontinuálnej výroby šľavných krmív,
- Vplyv rôznej intenzity výživy teliat a pomer jadrových a objemových krmív v priebehu chovu na rast a vývoj, neskoršie aj na úžitkovosť a dlhovekosť,
- v spolupráci s Výskumným ústavom ovčiarskym Spišská Nová Ves sa robilo kríženie medzi plemenami Valaška a Cigája.

Smery a ciele šľachtenia

Hlavným cieľom pri vzniku stanice bolo zvýšiť intenzitu výroby na lúčkach a pasienkoch. V zmysle tohto zámeru bol aj počiatočný druhový sortiment tráv veľmi široký - celkom 18 druhov. V sortimente boli zaradené aj druhy, s ktorými sa v súčasnosti na stanici už nepracuje: lipnica močiarna, lipnica hájna, hrebienka obyčajná, stoklas bezbranný, lesknica trsteníkovitá. V rokoch 1950 – 1952 došlo k špecifikácii na šľachtenie tráv pre:

- dočasné lúky v krmovinných osevných postupoch s psiarkou lúčnou a s mätonohom trváčim,
- trávopoľné hony poľných osevných postupov výrobného typu zemiakárskeho s timotejkou lúčnou, kostravou lúčnou, reznáčky laločnatej a mätonohom mnohokvetým (tal.),
- trávopoľné hony v krmovinných osevných postupoch s ovsíkom obyčajným a trojštetom žltkastým.
- lúky a pasienky s kostravou červenou a lipnicou lúčnou.

K ďalším zmenám došlo v 60. rokoch, kde bola požiadavka na vyšľachtenie pasienkových typov mätonohu trváceho, timotejky lúčnej a reznáčky laločnatej, resp. prechodného až pasienkového typu kostravy trsteníkovitej. V roku 1980 bola vydaná smernica MPVŽ pre dlhodobé tematické úlohy v oblasti šľachtenia do roku 2000, podľa ktorej nové úlohy boli zamerané na vyšľachtenie lúčneho typu reznáčky laločnatej, pasienkového typu mätonohu trváceho, univerzálneho typu timotejky lúčnej, všetky ako tematické úlohy so začiatkom riešenia v roku 1983. V roku 1982 sa začalo so šľachtením lipnice lúčnej so zámerom vyšľachtiť univerzálny typ.

Rozvoj šľachtenia tráv

V rokoch 1949 – 1950 boli registrované odrody Levočský, Levočská a to timotejky lúčnej, kostravy červenej, kostravy lúčnej, psinčeka obrovského a ovsíka obyčajného. V rokoch 1956 – 1958 boli zaregistrované ďalšie nové odrody a to trojštet žltkastý Levočský, psiarka lúčna Levočská a lipnica lúčna Levočská. V roku 1962 sa začalo s novošľachtením mätonohu trváceho. V roku 1966 bola ukončená stavba budovy šľachtenia tzv. snopkáreň. V novej budove boli priestory na čistenie osiva, sušenie rastlín, skladovanie osiva tráv na množenie, ale aj kancelárie pre šľachtiteľov. V administratívnej budove bolo chemicko-technologické laboratórium. V roku 1980 bolo zriadené cytologické laboratórium, kde pracovali traja laboranti.

V 70. rokoch sa riešilo novošľachtenie kostravy trsteníkovitej, kde z tohto druhu bola vyšľachtená prvá československá odroda Lekora. V tomto čase bolo zo ŠS v Radošinej presunuté novošľachtenie reznáčky laločnatej a následne v roku 1984 bola registrovaná odroda Rela. Stanica bola dlhodobo orientovaná na šľachtenie tráv pre lúčne a pasienkové využívanie, a tak v osemdesiatych rokoch boli zaregistrované nasledujúce odrody: mätonoh trváci Metropol (1983) a timotejka uzlatá Latima (1989). Po delimitácii štátu sa stanica orientovala na šľachtenie trávnikových druhov s vhodnosťou do ihriskových a parkových miešaniiek a bežná zeleň.

V 80. rokoch sa začala riešiť vecná etapa na ÚRV Piešťany - hybridizácia medzi mätonohom a kostravami. Išlo predovšetkým o mätonoh mnohokvetý a kostravu trsteníkovitú a kostravu lúčnu. Z veľkého množstva krížení, cytologických testov východiskového materiálu i generácií F_1 a ďalších, skúšok úrody zelenej hmoty, semena a testovaní kvality vyšli ako perspektívne krížence mätonohu mnohokvetého diploidného s kostravou trsteníkovitou a tetraploidným mätonohom mnohokvetým s tetraploidnou kostravou lúčnou. Prvá etapa šľachtenia bola zameraná predovšetkým na kríženie medzi mätonohom mnohokvetým a kostravou trsteníkovitou, kde po spätnom krížení

a obnovení fertility vzniklo novošľachtenie kostravovitého typu - odroda Lenor a mätonohovitového typu - odroda Tatran.

V ŠOS v súčasnej dobe máme prihlásené novošľachtenie loloidného typu medzi mätonohom mnohokvetým a kostravou lúčnou pod označením LE-1. Súbežne so šľachtením festulolii boli vyšľachtené nové odrody kostrava lúčna Lukana, timotejka lúčna Lexanna, mätonoh trváci Tetral a ovsík obyčajný Legan. Z krátkodobých mätonohov máme v ŠOS mätonoh jednorodný LE-10 stredne neskorý, taktiež máme rozpracovaný mätonoh mnohokvetý taliansky na tetraploidnej úrovni.

Novodobá história stanice

Po spoločenských zmenách šľachtiteľská stanica v 90. rokoch prechádzala rôznou transformáciou, najprv ako štátna akciová spoločnosť, pričom v roku 2001 bolo sprivatizovaná a následne v roku 2010 ukončila svoju činnosť. Začiatkom roku 2010 vzniká nová spoločnosť GRAMINEX, s. r. o., Levoča, ktorá v podmienkach Slovenska ako jediné pracovisko zabezpečuje udržiavacie šľachtenie a novošľachtenie tráv pre hospodárske a neproduktívne využívanie. Rok 2011 bol v oblasti novošľachtenia prelomový v negatívnom zmysle, pretože štát absolútne stratil záujem o akúkoľvek podporu novošľachtenia nielen tráv. Výsledkom týchto krokov je, že v roku 2021 ostala na Slovensku len trojica podnikov zaoberajúcich sa šľachtením poľných plodín.

Pri príležitosti 80. výročia začiatku šľachtenia tráv v Levočských Lúčkach usporiadala spoločnosť GRAMINEX v júni 2021 Deň poľa, na ktorom si účastníci zaspomínali na slávu šľachtenia tráv v Levočských Lúčkach, diskutovali o budúcnosti šľachtenia a prezreli si šľachtiteľské škôlky a semenné porasty v poľných podmienkach. Na tejto akcii boli prítomní aj obaja štátni tajomníci z MPRV SR a ubezpečili prítomných, že štát má záujem na tom, aby slovenské šľachtenie tráv nezanklo a prisľúbili, že sa tejto problematike budú hlbšie venovať. Nám ostáva len veriť, že to naozaj tak bude a už čoskoro sa budeme môcť tešiť z nových odrôd vytvorených levočskými šľachtiteľmi. □